

ارزیابی برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی از منظر توجه به یادگیری عاطفی

فربا سعیدی نشاط^۱

(۱) دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

faribasaeedineshat@gmail.com

چکیده

هدف این پژوهش ارزیابی برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی از منظر توجه به یادگیری عاطفی بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، از نوع پژوهش های توصیفی تحلیل محتوا بود. جامعه آماری این پژوهش، شامل همه کتاب های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی که به استناد مصوبه هشتصدوسی و چهارمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخه ۱۳۸۹/۱۲/۵، شامل سه جلد کتاب درسی مربوط به پایه های چهارم، پنجم و ششم می باشد، که برای سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ توسط دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی، تالیف و چاپ شده است. نمونه این پژوهش به دلیل این که فقط کتاب های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی را مد نظر قرار می دهد، برابر با کل جامعه یعنی سه جلد کتاب های مطالعات اجتماعی پایه های چهارم، پنجم و ششم می باشد، انتخاب گردید. ابزار جمع آوری اطلاعات سیاهه برگه تحلیل محتوا بود. ابتدا شاخص (مولفه) های یادگیری عاطفی استخراج شدند سپس به تحلیل کتاب پرداخته شد. تحلیل داده ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد. نتایج نشان داد میزان توجه به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم، پایه پنجم و پایه ششم ابتدایی به ترتیب ۴۲ درصد، ۲۵ درصد و ۴۹ درصد می باشد. بر اساس یافته های حاصله می توان نتیجه گرفت که در کتاب های درسی مورد نظر به صورت ناقص و گذرا به مؤلفه های یادگیری عاطفی پرداخته اند و انتظار نمی رود که با وضعیت موجود کتاب درسی در شکل گیری علاقه، نگرش ها و ارزش ها و نیز رشد ارج شناسی و سازگاری موفق عمل کند. با انتظاری که از آموزش و پرورش کشور می رود و از آنجایی که تنها ابزار آموزشی کشور ما، کتاب درسی است. که به صورت مکتوب و مدون وسیله تعلیم و تربیت می باشد، بنابراین محتوای کتاب های موجود باید انتظارات را برآورده سازد و تا حد امکان اهداف آموزش و پرورش را در تدوین کتاب های درسی بگنجاند.

واژه های کلیدی: مطالعات اجتماعی، یادگیری عاطفی، دوره دوم ابتدایی.

مقدمه

در جامعه ایران نیز با توجه به تغییرات سریع اجتماعی در سال های اخیر و پیشرفت علوم و فناوری و به دنبال آن تغییر در شیوه زندگی و روابط اجتماعی، پدیده ها و مسائل مختلفی در کنار مزایای پیشرفت تکنولوژی ظهور پیدا کرد به واسطه شرایط در حال تغییر، ممکن است تغییرات در برنامه نیز ضروری باشد (امیرحاجلو، ۱۴۰۱). رشد و توسعه موضوع های درسی در زمان حاضر، تغییر و تأکید بر مفاهیم جدیدی را به جای مفاهیم پیشین ضروری می سازد. تغییرات در شرایط و ارزش های اجتماعی و توسعه تکنولوژی آموزشی، تدوین برنامه های جدید را در مقایسه با برنامه هایی که در گذشته موفق بوده و امروز نیز از آنها استفاده می شود، ایجاب می کند. به منظور پاسخگویی به این تقاضاهای در حال تغییر، ضروری است که هر چند وقت یکبار، برنامه درسی را در بوته آزمایش مجدد قرار داد (اسماعیل پور، ۱۳۹۹). مواد درسی باید به طور مداوم مورد تجدید نظر قرار گرفته و تکمیل شود وظیفه گروه برنامه نویسان درسی با چاپ مواد درسی خاتمه نمی یابد، مسائل جدیدی هنگام استفاده از این مواد مطرح می شود، که چاره جویی و پاسخ گویی به آنها از وظایف گروه برنامه نویسان درسی است (یحیایی، ۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب درسی، یک شیوه پژوهش دقیق، عمیق و پیچیده است که از طریق تجزیه و تحلیل متون به تعیین تعداد مفاهیم و واژه های درون متن می پردازد تا ارتباط بین مفاهیم، معانی، تأکیدات و دلالت ها را مشخص کند و برای توصیف و طبقه بندی مقوله های موجود در پیام، از طریق درک موقعیت و شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نویسنده به تفسیر آثار و پیامدهای پیام در فراگیر می پردازد (تیموری و زارع، ۱۳۹۷). در برنامه درسی دوره ابتدایی، کتاب علوم تجربی بنا به اظهار مؤلفان آن با هدف اصلی پرورش (سواد علمی) و (آموزش مهارت های تحقیق) تدوین شده است (برخان، ۱۳۹۹). سواد علمی به توانایی درک علم و فن آوری در زندگی روزمره بوده که به فرد این امکان را می بخشد تا محصول علم و فن آوری را در زندگی خود به کار گیرد و علاوه بر آن مسائل زندگی خود را به روش علمی حل نماید. به طوری که علوم تجربی یکی از مهمترین بخش های برنامه درسی را تشکیل می دهد. فراگیری علوم به کودکان کمک می کند تا دنیای اطراف خود را بهبود بخشند. برای این منظور آنان مجبورند مفاهیمی کسب کنند که در ارتباط دادن تجاربشان به آنها کمک کند (ابراهیمی، ۱۳۹۶).

هدف های آموزشی برای سهولت مطالعه به انواعی تقسیم شده اند که معروف ترین آنها به وسیله گروهی از متخصصان آموزش و ارزشیابی به سرپرستی بنجامین اس بلوم به دست آمده است در این طبقه بندی، هدف های آموزشی ابتدا به سه طبقه کلی با نام های حوزه شناختی، حوزه عاطفی، و حوزه روانی - حرکتی تقسیم شده اند که هر کدام از آنها دارای طبقه بندی های مخصوص به خود است (بیگم همائی، ۱۳۹۸). حیطه عاطفی، حلقه واسطه دانشی و حیطه مهارتی است که می تواند شوق و انگیزش را ایجاد نماید. براین اساس پی بردن به نیازهای نوجوانان در دوره تحصیلی ابتدایی و زمینه های انگیزشی آنها با توجه به تفاوت های فردی و جنسیتی و جغرافیایی و فرهنگی موضوع و مسئله اصلی این پژوهش است (فلاحیان و ملک محمدی، ۱۳۹۸). از این منظر در این پژوهش در بررسی حیطه های دانشی و مهارتی اگر به عنوان حلقه واسطه و اثرگذار و افزایشی به حیطه عاطفی نگریسته شود کشف استعدادها، تفاوت ها، تجربه های شخصی گذشته دانش آموزان به یادگیری به سطح بالاتر و افزایش یادگیری به صورت خاصی تبدیل دانش به مهارت های فردی و حرفه ای و درسی کمک خواهد نمود (وطن خواه، ۱۴۰۱). با توجه به وسعت کشور، تنوع و تعدد اقوام و مشکلات ناشی از آن (دوزبانه بودن شاگردان) رشد سریع علوم و فن آوری، تغییر سریع در هنجارها و ارزش های اجتماعی، ضرورت دارد که کتاب های درسی با دقت کافی و در حد امکان، عاری از هر عیب و نقص و مطابق با اهداف تعیین شده و اصول علمی تألیف شوند و از طرفی دستیابی به اهداف تعیین شده منوط به داشتن محتوایی مناسب است، باید تلاش کرد با مشخص کردن اهداف، محتوای مورد نیاز برای آن را طراحی کرد و برای این امر تحلیل و بررسی علمی محتوا لازم و ضروری است بنابراین انجام این چنین پژوهش هایی، ضروری می باشد تا نتایج آن در اختیار مؤلفان و برنامه ریزان قرار بگیرد تا تصمیمات لازم در خصوص بروزرسانی محتوای دروس، اتخاذ نمایند. بنابراین با توجه

به آنچه بیان شد پژوهش حاضر با هدف ارزیابی برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر توجه به یادگیری عاطفی انجام می پذیرد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، از نوع پژوهش های توصیفی تحلیل محتوا است. جامعه آماری، همه کتاب های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی که به استناد مصوبه هشتاد و چهارمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخه ۱۳۸۹/۱۲/۵، شامل سه جلد کتاب درسی مربوط به پایه های چهارم، پنجم و ششم می باشد، که برای سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ توسط دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی، تالیف و چاپ شده است. نمونه این پژوهش به دلیل این که فقط کتاب های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی را مد نظر قرار می دهد، برابر با کل جامعه یعنی سه جلد کتاب های مطالعات اجتماعی پایه های چهارم، پنجم و ششم می باشد، انتخاب گردید. برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز "کتاب های درسی" از طریق تحلیل محتوا مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت. هر کدام از مفاهیم مطرح شده در محتوای کتاب های درسی از منظر توجه به یادگیری عاطفی (انگیزشی)، مورد مطالعه و مطابقت و ارزیابی واقع گردید. هر کتاب نیز بر اساس بخش های مختلف و هر بخش نیز شامل چندین درس، که هر درس شامل چندین واحد درسی است و هر واحد درسی نیز شامل چند مقوله و هر مقوله شامل عنوان درس، متن درس، شکل ها، نقشه ها، فعالیت در کلاس، پرسش و گفت و گو در کلاس می باشد، تقسیم بندی و تفکیک شده است. سپس این مقوله ها از طریق انطباق محتوا از منظر توجه به یادگیری عاطفی (انگیزشی)، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. ابزار جمع آوری اطلاعات سیاهه برگه تحلیل محتوا بود. ابتدا شاخص (مؤلفه) های یادگیری عاطفی استخراج شدند سپس به تحلیل کتاب پرداخته شد. به منظور تحلیل داده ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد. بدین صورت که ابتدا هر صفحه کتاب درسی که مورد بررسی قرار گرفت در صورتی جملات موجود در آنها با مؤلفه های یادگیری عاطفی که در سیاهه برگه تنظیم شده در ارتباط بود جداگانه مشخص و ثبت گردید. در آخر پس از اتمام تحلیل محتوا به محاسبه داده های آماری به صورت فراوانی، درصد و بررسی و تجزیه و تحلیل این داده ها اقدام شد.

یافته های پژوهش

کتاب های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی، در مجموع ۳۷۳ صفحه است. تعداد جملات متن آن ۳۴۲۱ مورد، تعداد جملات فعالیت ها و کاربرگ های آن ۱۲۳۲ مورد و تعداد تصاویر آن ۹۱۱ مورد است.

جدول ۱- مشخصات کلی کتاب های مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی

عناوین کتاب ها	مجموع صفحات	تعداد جملات متن	تعداد جملات پرسش ها و فعالیت ها	تعداد تصاویر	مجموع واحدها
مطالعات چهارم	۱۰۹	۸۹۴	۲۸۵	۲۵۸	۱۴۳۷
مطالعات پنجم	۱۲۴	۱۲۳۰	۴۰۸	۳۳۲	۱۹۷۰
مطالعات ششم	۱۴۰	۱۲۹۷	۵۳۹	۳۲۱	۲۱۵۷
مجموع	۳۷۳	۳۴۲۱	۱۲۳۲	۹۱۱	۵۵۶۴

سؤال اول: تاچه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی توجه شده است؟ برای پاسخ به این پرسش از طریق فراوانی هر یک از مؤلفه های یادگیری عاطفی در متن، تصاویر، فعالیت ها، کاربرگ ها در کتاب مطالعات پایه چهارم ابتدایی محاسبه شده است.

براساس جدول ۲، از میان ۱۴۳۷ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی چهارم دبستان، در ۵۹۸ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۴۲ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود.

جدول ۲- توزیع فراوانی مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در مطالعات اجتماعی چهارم

مؤلفه‌ها	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	مجموع	درصد
طرح سؤال	۷	۲	۱	۳	۰	۰	۱۳	۲
ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب	۱۲	۴	۲	۴	۱۲	۱۲	۴۶	۷
دلیل آوردن (تفکر انتقادی)	۲۸	۴۵	۳۷	۲۶	۶۰	۱۴	۲۱۰	۳۵
همکاری گروهی	۲۳	۶	۱۱	۱۱	۱۴	۳۴	۹۹	۱۷
توجه به صحبت‌های دیگران	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱
علاقه مندی به حفظ محیط زیست	۱	۴	۰	۰	۲	۴	۱۱	۲
قانون‌پذیری	۹	۱	۰	۱	۰	۵	۱۶	۳
احترام گذاشتن	۰	۰	۸	۱۳	۰	۴	۲۵	۴
توانایی برنامه ریزی	۳	۰	۰	۵	۲	۱	۱۱	۲
آمادگی برای کسب دانش و مهارت جدید به منظور ارتقای توانایی‌ها	۱۵	۲۰	۴۳	۳	۳	۵	۸۹	۱۵
کنجکاوی	۸	۴	۲۵	۲۴	۶	۷	۷۴	۱۲
مجموع	۱۱۰	۸۶	۱۲۷	۹۰	۹۹	۸۶	۵۹۸	۱۰۰

بر اساس جدول ۲، از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۱۰ واحد و ۳۵ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه ریزی، احترام گذاشتن، قانون‌پذیری، علاقه مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران، طرح سؤال و ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود.

سؤال دوم: تاجه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی توجه شده است؟ برای پاسخ به این پرسش از طریق فراوانی هر یک از مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در متن، تصاویر، فعالیت‌ها، کاربرگ‌ها در کتاب مطالعات پایه پنجم ابتدایی محاسبه شده است.

براساس جدول ۳، از میان ۱۹۷۰ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی پنجم دبستان، در ۵۳۵ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۲۵ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود.

جدول ۳- توزیع فراوانی مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در مطالعات اجتماعی پنجم

مؤلفه‌ها	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	مجموع	درصد
طرح سؤال	۲	۸	۷	۷	۰	۲۴	۴
ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب	۲۴	۱۱	۵	۴	۱	۴۵	۸
دلیل آوردن (تفکر انتقادی)	۱۶	۹۲	۵۱	۴۲	۱۲	۲۱۳	۴۰
همکاری گروهی	۲۸	۳۴	۳	۱۴	۹	۸۸	۱۷
توجه به صحبت‌های دیگران	۱۳	۳	۰	۱	۰	۱۷	۳
علاقه مندی به حفظ محیط زیست	۰	۹	۰	۱	۰	۱۰	۲

۳	۱۶	۰	۰	۰	۱۴	۲	قانون‌پذیری
۱۶	۸۴	۳۷	۱۳	۳۳	۱	۰	احترام‌گذاشتن
۲	۱۳	۰	۱۳	۰	۰	۰	توانایی برنامه‌ریزی
۱	۵	۰	۰	۰	۱	۴	آمادگی برای کسب دانش و مهارت جدید به منظور ارتقای توانایی‌ها
۴	۲۰	۰	۴	۱	۱۳	۲	کنجکاوی
۱۰۰	۵۳۵	۵۹	۹۹	۱۰۰	۱۸۶	۹۱	مجموع

بر اساس نتایج جدول ۳، از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۱۳ واحد و ۴۰ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه‌ریزی، کنجکاوی، قانون‌پذیری، علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران، طرح سؤال و ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود.

سؤال سوم: تاچه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی توجه شده است؟ برای پاسخ به این پرسش از طریق فراوانی هر یک از مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در متن، تصاویر، فعالیت‌ها، کاربرگ‌ها در کتاب مطالعات پایه ششم ابتدایی محاسبه شده است.

بر اساس نتایج جدول ۴، از میان ۲۱۵۷ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی ششم دبستان، در ۱۰۵۳ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۴۹ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود.

جدول ۴- توزیع فراوانی مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در مطالعات اجتماعی ششم

مؤلفه‌ها	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی
طرح سؤال	۲	۳	۷	۷	۲	۳	۸	۴	۳	۲	۳	۲	۴۴	۴
ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب	۱۵	۶۳	۶	۴	۷	۴	۶	۱۴	۶	۸	۶	۱	۱۴۰	۱۳
دلیل آوردن (تفکر انتقادی)	۱۲	۱۰	۳۵	۴۳	۱۲	۲۱	۸	۲۶	۲۸	۳۲	۲۲	۹	۲۵۸	۲۵
همکاری گروهی	۱۹	۱۱	۱۲	۸	۳	۶	۱۸	۲۵	۵	۸	۱۴	۲۸	۱۵۷	۱۵
توجه به صحبت‌های دیگران	۰	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۶	۱
علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست	۰	۰	۹	۳۴	۰	۰	۰	۰	۰	۳۱	۰	۰	۷۴	۷
قانون‌پذیری	۰	۰	۶	۱۵	۰	۱	۱۵	۶	۱	۶	۶	۰	۵۰	۵
احترام‌گذاشتن	۰	۰	۱۲	۰	۲۳	۱۴	۲	۲۱	۰	۲۶	۸	۴	۱۱۰	۱۰
توانایی برنامه‌ریزی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵۳	۰	۰	۰	۰	۰	۵۳	۵
آمادگی برای کسب دانش و مهارت جدید به منظور ارتقای توانایی‌ها	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۱	۸	۴	۱	۱۸	۲
کنجکاوی	۱	۲	۱۲	۲۳	۱۹	۲۰	۵	۷	۳۱	۴	۵	۱۴	۱۴۳	۱۳
مجموع	۵۰	۹۴	۹۹	۱۳۴	۶۶	۶۹	۱۱۸	۱۰۳	۱۰۶	۹۴	۶۱	۵۹	۱۰۵۳	۱۰۰

بر اساس نتایج جدول ۴، از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۵۸ واحد و ۲۵ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه‌ریزی، آمادگی برای کسب

دانش و مهارت، قانون‌پذیری، علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران و طرح سؤال کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود.

براساس نتایج جدول ۵، از میان ۵۵۶۴ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی، در ۲۱۸۶ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۴۰ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود.

جدول ۵- توزیع فراوانی مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی

مؤلفه‌ها	پایه چهارم	پایه پنجم	پایه ششم	مجموع	درصد
طرح سؤال	۱۳	۲۴	۴۴	۸۱	۴
ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب	۴۶	۴۵	۱۴۰	۲۳۱	۱۰
دلیل آوردن (تفکر انتقادی)	۲۱۰	۲۱۳	۲۵۸	۶۸۱	۳۱
همکاری گروهی	۹۹	۸۸	۱۵۷	۳۴۴	۱۶
توجه به صحبت‌های دیگران	۴	۱۷	۶	۲۷	۱
علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست	۱۱	۱۰	۷۴	۹۵	۴
قانون‌پذیری	۱۶	۱۶	۵۰	۸۲	۴
احترام گذاشتن	۲۵	۸۴	۱۱۰	۲۱۹	۱۰
توانایی برنامه‌ریزی	۱۱	۱۳	۵۳	۷۷	۴
آمادگی برای کسب دانش و مهارت جدید به منظور ارتقای توانایی‌ها	۸۹	۵	۱۸	۱۱۲	۵
کنجکاوی	۷۴	۲۰	۱۴۳	۲۳۷	۱۱
مجموع	۵۹۸	۵۳۵	۱۰۵۳	۲۱۸۶	۱۰۰

بر اساس نتایج جدول ۵، از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۶۸۱ واحد و ۳۱ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه‌ریزی، آمادگی برای کسب دانش و مهارت، قانون‌پذیری، علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران و طرح سؤال کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج بخش اول پژوهش مبنی بر اینکه تاچه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی توجه شده است؟ براساس جدول ۲، از میان ۱۴۳۷ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی چهارم دبستان، در ۵۹۸ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۴۲ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود. به بیان دیگر از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۱۰ واحد و ۳۵ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه‌ریزی، احترام گذاشتن، قانون‌پذیری، علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران، طرح سؤال و ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود. براساس یافته‌های تیموری و همکاران (۱۳۹۷) کتاب‌های مطالعات پنجم و ششم به شاخص‌های توانایی انجام دادن کارها به صورت گروهی، احترام و ارزش قائل شدن برای یکدیگر در گروه و توانایی ارائه نقطه و نظرات شخصی به طور سازنده در گروه توجه داشته‌اند که این یافته در پژوهش حاضر و درمورد میزان توجه به دو

شاخص اولی برابر ۴ درصد و برای شاخص توانایی ارائه نقطه و نظرات شخصی به طور سازنده، ۱ درصد می‌باشد. براین اساس یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش تیموری و همکاران (۱۳۹۷) ناهم‌هنگ است.

نتایج بخش دوم پژوهش مبنی بر اینکه تاچه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی توجه شده است؟ براساس جدول ۳، از میان ۱۹۷۰ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی پنجم دبستان، در ۵۳۵ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۲۵ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود. به بیان دیگر از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۱۳ واحد و ۴۰ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه ریزی، کنجکاوی، قانون‌پذیری، علاقه مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران، طرح سؤال و ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود.

نتایج بخش سوم پژوهش مبنی بر اینکه تاچه میزان به یادگیری عاطفی در اهداف یادگیری برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی توجه شده است؟ براساس نتایج جدول ۴، از میان ۲۱۵۷ واحد قابل تحلیل در مطالعات اجتماعی ششم دبستان، در ۱۰۵۳ واحد به یادگیری عاطفی توجه شده بود. به عبارت دیگر در کل محتوای این کتاب، ۴۹ درصد به یادگیری عاطفی عنایت شده بود. به بیان دیگر، از میان مؤلفه‌های یادگیری عاطفی، دلیل آوردن (تفکر انتقادی) با ۲۵۸ واحد و ۲۵ درصد از کل یادگیری عاطفی در محتوای این کتاب بیشترین درصد و فراوانی را داشت. در مقابل توانایی برنامه ریزی، آمادگی برای کسب دانش و مهارت، قانون‌پذیری، علاقه مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران و طرح سؤال کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود. با مقایسه فراوانی هر یک از مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در هر کدام از کتابهای مورد بررسی پژوهش حاضر می‌توان دریافت که مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در پایه پنجم به نسبت دو پایه دیگر کمتر توجه شده است. بنابراین انتظار می‌رود مؤلفان توجه بیشتری به یادگیری عاطفی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم مدنظر قرار بدهند. با توجه به این که برنامه درسی مطالعات اجتماعی از آماده ساختن دانش‌آموزان برای مشارکت سیاسی- اجتماعی بحث می‌نماید و هدف اصلی آن، تربیت شهروندی است که براساس اصول اعتقادی و عقلانی، آگاهانه و مسئولانه رفتار کند. این درس بستر مناسبی برای پرورش مهارت‌های زندگی اجتماعی فراهم می‌آورد و قابلیت این را دارد که تصمیم‌گیری فردی و مشارکت اجتماعی و با هم زیستن را در دانش‌آموزان تقویت کند. همچنین یکی از ضرورت‌های اساسی وجود این برنامه درسی، لزوم ایجاد عشق و علاقه به سرزمین و حفظ کشور، شناخت منابع و استعدادهای آن و همچنین حفظ و انتقال میراث فرهنگی کشور است. علاوه بر موارد مذکور این برنامه درسی زمینه پرورش تفکر انتقادی و توانایی نقادی اجتماعی را نیز فراهم می‌آورد و نیز می‌تواند به تقویت و درونی سازی ارزش‌های اخلاقی کمک کند و موجبات گسترش بهداشت روانی و جلوگیری از آسیب‌ها و کجروی‌های اجتماعی را فراهم آورد همچنین باعث شکل‌گیری علاقه، نگرش‌ها و ارزش‌ها و نیز رشد ارج شناسی و سازگاری در دانش‌آموزان شود. فراوانی بالای مؤلفه دلیل آوردن (تفکر انتقادی) از سایر مؤلفه‌های یادگیری عاطفی در هر سه کتاب مورد بررسی، نشان از آگاهی نویسندگان نسبت به حساسیت این متغیر در شرایط کنونی دارد زیرا که برای داشتن موضع فعال، حساس، پویا و منطقی در رویارویی با مسائل جامعه کنونی به تفکر انتقادی نیاز است؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان بتوانند مسائل محیط پیرامون خود را هر چند در چارچوب ساده و کودکانه مورد نقد و داوری قرار دهند تا در آینده به افرادی متفکر و مبتکر تبدیل شوند و قادر به حل مشکلات و دگرگون کردن شرایط و پیشبرد آرمان‌های جامعه باشند. در مقابل توانایی برنامه‌ریزی، احترام گذاشتن، قانون‌پذیری، علاقه مندی به حفظ محیط زیست، توجه به صحبت‌های دیگران، طرح سؤال و ارائه راهکار و پیشنهاد مناسب کمترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده بود. نیاز است با توجه به اهمیت این مؤلفه‌ها در زندگی جامعه امروزی، مؤلفان کتاب‌های درسی کمتر توجه نموده‌اند بنابراین انتظار می‌رود مؤلفان کتاب‌های

درسی فوق، با توجه به نقش و اهمیت این مؤلفه‌ها، توجه به آنها را در محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بیشتر کند.

با توجه به مطالب فوق که حاکی از اهمیت و نقش مؤلفه‌های ذکر شده است ولی در کتاب‌های درسی مزبور توجهی به آنها نشده است. بنابراین انتظار می‌رود طراحان توجه بیشتری را به وارد کردن این مقوله‌ها در کتاب‌های درسی نمایند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که در کتاب‌های درسی مورد نظر به صورت ناقص و گذرا به مؤلفه‌های یادگیری عاطفی پرداخته‌اند و انتظار نمی‌رود که با وضعیت موجود کتاب درسی در شکل‌گیری علاقه، نگرش‌ها و ارزش‌ها و نیز رشد ارج‌شناسی و سازگاری موفق عمل کند. با انتظاری که از آموزش و پرورش کشور می‌رود و از آنجایی که تنها ابزار آموزشی کشور ما، کتاب درسی است. که به صورت مکتوب و مدون وسیله تعلیم و تربیت می‌باشد، بنابراین محتوای کتاب‌های موجود باید انتظارات را برآورده سازد و تا حد امکان اهداف آموزش و پرورش را در تدوین کتاب‌های درسی بگنجد. با توجه به نتایج حاصل از پژوهش پیشنهاد می‌شود در بازنگری کتاب‌های درسی مزبور به مؤلفه‌های یادگیری عاطفی توجه جدی تری مبذول شود. و از آنجایی که مؤلفه دلیل آوردن (تفکر انتقادی) در کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از توجه قابل قبولی برخوردار بود، پیشنهاد می‌شود این روند توجه در دیگر کتاب‌های درسی این دوره نیز اعمال و تقویت شود.

فهرست منابع:

- ابراهیمی، محمد رضا. (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی دبستان براساس الگوی مریل. پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- اسماعیل‌پور، طیبه. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی براساس مؤلفه‌های مهارت‌های عمومی، پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
- امیرحاجلو، ملیحه. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی، پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور واحد پردیس.
- برخان، س. (۱۳۹۹). تفکر انتقادی در کتاب مطالعات اجتماعی، فصلنامه رشد علوم اجتماعی، ۴(۲)، ۲۳-۲۰.
- بیگم‌همانی، زهرا. (۱۳۹۸). تحلیل و مقایسه محتوای پرسش‌های کتاب علوم تجربی پایه پنجم و ششم ابتدایی بر اساس اهداف شناختی بلوم، پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردکان.
- تیموری، محمد حسن و زارع، محمد. (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی سال ششم ابتدایی با مؤلفه‌های خلاقیت و سطوح بالای حیطه شناختی بلوم. پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- فلاحیان، ن.، ملک‌محمدی، ن. (۱۳۹۸). راهنمای معلم مطالعات اجتماعی پنجم دبستان، تهران: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری.
- وطن‌خواه، کیان‌دخت. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم، چهارم و پنجم ابتدایی از نظر میزان توجه به مهارت‌های آمادگی شغلی دانش‌آموزان ابتدایی با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون، پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- یحیایی، زهرا. (۱۴۰۰). بررسی محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی بر اساس مؤلفه‌های بازسازی اجتماعی در دوره اول متوسطه، پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه اراک.